

खरी। अ क, दिव्यवति दिव्यते। सङ्घातो राशीकरणम्। एषः कश्चिन्न मन्यते। इति दुर्गादासः ॥
दिलीपः, पुं, सूर्यवंशीयराजविशेषः। सूर्यवंशे दिलीपनामानौ द्वौ वृषौ जातौ एकः अंशुमतः पुत्रः भगीरथपिता अपरः दशरथप्रपितामहश्च। इति रामायणम् ॥ (यथा च हरिवंशे। १५।१२-१३, २५-२५।
“सुतः पञ्चजनस्यासीदंशुमात्राम वीर्यवान्। दिलीपस्तनयस्तस्य खड्गाङ्ग इति विश्रुतः ॥ येन स्वर्गादिहागत्वं सुहृत्तं प्राप्य जीवितम्। त्रयोऽनुसन्विता लोका उड्गा सखेन चानव ॥ दिलीपस्य तु दायादो महाराजो भगीरथः ॥ यः स गङ्गां सरिच्छेष्टामवातारयत प्रसुः ॥”
“अमभिचस्य परमात्मा विद्वान् दुर्जिदुहोऽभवत्। दिलीपस्तनयस्तस्य रामस्य प्रपितामहः ॥ दीर्घबाहुर्दिलीपस्य रघुर्नाम्नाभवत् सुतः। अयोध्यायां महाराजो रघुश्चासीत् महाबलः ॥ अजस्रु रघुनो जज्ञे अजादशरथोऽभवत्। रामो दशरथात् जज्ञे धर्मात्मा सुमहायशः ॥”
दिलीपराट्, [जु] पुं, (दिलीप खराट् राजा।) दिलीपराजः। इति त्रिकाण्डशेषः ॥
दिलीरं, स्त्री, शिलीमुखम्। इति हारावली। २५ ॥
दिव, इ प्रीती। इति कविकल्पद्रुमः ॥ (भ्रा-परं-सकं-सेट्।) इ, दिव्यते। प्रीतिरिह प्रीतीकारणम्। दिव्यति लोकः पितरम्। इति दुर्गादासः ॥
दिव, क अर्हे। इति कविकल्पद्रुमः ॥ (चुरां-परं-सकं-सेट्।) क, देवयति। अर्हे इह पीडनमिति मैत्रेयः। यातनं गमनं वेति रमानाथः। इति दुर्गादासः ॥
दिव, क ड परिक्लृणने। इति कविकल्पद्रुमः ॥ (चुरां-आत्मं-अकं-सेट्।) क ड, परिदेवयते कश्चित्तस्य रात्रे न दुःखितः। इति हलायुधः। इति दुर्गादासः ॥
दिव, य उ जिगोषिच्छयोः। पशौ। दुतौ। क्रीडायाम्। गतौ। इति कविकल्पद्रुमः ॥ (दिवां-परं-अकं-सकं-च सेट्। उदित्वात् क्वापेट्।) य, दीयति। उ, देयित्वा दुत्वा। दीयमानं श्रितान् पाशान्। इति भट्टौ ताच्छीले प्रतुः शानः। पण्यविवहारः स्तुतिश्च। अथशरन्तु क्रयविक्रयरूपः। दुत्वावेवाकर्मिकः। क्रीडायाम्। दीयतेः करणस्य निर्वं कर्मत्वम्। तत्र तृतीयाविभक्तिरेव विभाष्यते। इति धाम्न्याधिकम्। तेन अक्षा दीयन्ते ह्यनेन इति कर्मणि प्रत्ययः स्यात्। अक्षेदीयते ह्यनेनेति मावे प्रत्ययो न स्यात् अक्षेदीयति ह्यनेन गुणरिक्तप्राधान्यस्य कर्तुः कर्मत्वं न स्यात्। तेनादुदयव्यवहारेण स्वगण स्वगणोचना। इति भट्टौ तु तेनेतिकरणं दूषादेरेव न तु दीयतेः। तेनाकर्मकत्वात् राममिदमन्तकर्तुः कर्मत्वम्। इति दुर्गादासः ॥

दिवं, स्त्री, (दीयन्त्यस्मिन्निति। दिव्य क्रीडायाम् + चत्थे अधिकरणे कः।) खर्गः। (यथा, देवीभागवते। ५। ३। १०।
“गच्छ वीर! महानाद्यो हूतत्वं कुरु मेऽनव ॥ ब्रूहि श्रुत्वं दिवं गत्वा विप्रशङ्कः सुरलक्ष्मिभ्यौ ॥”
आकाशम्। इति मेदिनी। वे, ११ ॥ वनम्। दिवा। इति हेमचन्द्रः। २। ५२ ॥
दिवसः, पुं, स्त्री, (दीयन्त्यनेति। दिव + “दिवः क्तु।” उणां। ३। १२१। इति असच् च च क्तु।) दिनम्। इत्यमरः। १। ४। २ ॥ (यथा, आर्यासप्तशत्याम्। २७८।
“प्राथयता दिवसानि लदीयविरहेण तीव्रतापेन। श्रीश्रीशिव नलिन्या जीवनमस्वीकृतं तस्याः ॥”
दिवसकरः, पुं, (करोतीति। क + अच्। दिवसस्य करः।) खर्गः। इति हेमचन्द्रः। २। ११ ॥ (यथा, आर्यासप्तशत्याम्। ३३६।
“सुन्दर सखी दिवसकरविम्बे सुहृन्नांशरेखेव ॥”
दिवसमुखं, स्त्री, (दिवसस्य मुखम्।) प्रभातम्। इति हलायुधः ॥
दिवसवि, पुं, (दिवः प्रति। अस्तुक्समाचः।) इन्द्रः। इत्यमरः। १। १। ४५ ॥ (यथा, महाभारते। ५। १२। ६।
“इन्द्राद्योमानयिष्यामो यथेच्छवि दिवस्यते ॥”
दिवस्यथियो, स्त्री, (द्यौश्च पृथिवी च। “दिवसश्च पृथिव्याम् ॥” ३। ३। ३०। इति दिवो दिवसादेशः।) रोदसी। खर्गभूष्यौ। इति हेमचन्द्रः। ४। ४ ॥ द्विवचनान्तोऽयम्। (यथा, ऋग्वेदे। १२। २। ३।
“तं देवा वुभे रजसः सुदसं संदिवस्यथियो-ररतिं न्यरिरे ॥”
दिया, अ, दिनम्। इत्यमरः। ३। ४। ६ ॥ (यथा, महाभारते। २। ११। ३४।
“क्षया लवा सुहृत्तः च दिवा रात्रिस्तथैव च ॥”
दिया, [न] पुं, (दिव्यस्मिन्निति। दिव + “कानिन् युवतीति ॥” उणां। १। १५६। इति क्त्वे “बहुलवचनात् केवलादपि कानिन् ॥” इति उज्ज्वलदत्तोक्ता कानिन्।) दिनम्। इत्युक्तः दि-कोषः ॥
दियाकरः, पुं, (दिवा दिनं करोतीति। क + “दियाविभेति ॥” ३। २। २१। इति टः।) खर्गः। (यथा, देवीभागवते। २। ६। ८।
“उदितश्च तदा भागुस्तथा ह्यो दिवाकरः ॥”
अकंठश्चः। इत्यमरः। काकः। पुष्यविशेषः। इति शब्दचन्द्रिका ॥
दियाकीर्तिः, पुं, (दिवा दिवसे एव कीर्तियस्य। राजौ खौरकर्मनिषेधात्।) भापितः। चण्डालः। (“राजौ न विचरेयुस्ते ग्रामेषु नगरेषु च ॥”
दिया चरेयुः कार्यार्थं चिह्निता राजशासनैः ॥” १०। ५४। इति मनुवचनान्तु अस्व दिवाचरत्वात् तथात्वम् ॥ यथा, मनुः। ५। ८५।
“दियाकीर्तिमुदक्याश्च पतितं ह्यतिक्रमथा। श्रवन्तत् सृष्टिचक्षेव सृष्ट्या ज्ञानेन शुभ्यति ॥”
तथाच जाशीखण्डे। ७६। ८७।

“दीक्षितो वा दिवाकीर्तिः पण्डितो वाप-
पण्डितः।
तुष्टो मे मोक्षदीपायां संप्राप्य भयिकर्षि-
काम् ॥”
उलूकः। इति हेमचन्द्रः। ३। ५६७ ॥
दियाटनः, पुं, (दिवा अटतीति। अट गतौ + ल्युः।) काकः। इति शब्दार्थकल्पतरुः ॥ (चाण्डालः। “दियाचरेयुः कार्यार्थं चिह्निता राजशासनैः ॥” १०। ५४। इति मनुशासनान्तु ॥)
दियातनः, त्रि, (दिवा भवः। दिवा + “सार्थ-चिरं प्राहृप्रगेयथेभ्युट्टाजौ तुट् च ॥” ४। ३। २३। इति टुः तुट् च।) दिनभवः। यथा, भट्टिः। ५। ६५।
“सायन्तनीं विधिप्रणयः पङ्कजानां दिवातनीम्। कान्तिं कान्ध्या सदातन्या ह्यपयनीं शुचि-
स्मिता ॥”
दिवान्यः, पुं, (दिवा दिवसे अन्वः।) पेशकः। इति त्रिकाण्डशेषः ॥ (यथा, पञ्चतन्त्रे। ३। ७५।
“यत् मयूरहंसकोकिलचक्रवाकशुककारुख-
हारीतकसारसादिषु पक्षिप्रधानेषु विद्यमानेषु तस्य दिवान्यस्य करालवक्त्रस्याभिषेकः क्रियते नैतत् मम मतम् ॥”
दिवान्ये, त्रि। यथा,—
“दिवान्याः प्राणिनः केचिद्राजावन्मास्तथापरे। केचिद्दिवा तथा राजौ प्राणिनस्तुल्यदृश्यः ॥”
इति चण्डी ॥
दिवान्या, स्त्री, (दिवा दिवसे अन्वा।) बल्लुगला पक्षी। इति राजनिर्घण्टः ॥
दिवान्यकी, स्त्री, (दिवा अन्वकी दर्शनक्रिया-वर्जिता।) कुङ्कुन्दरी। इति पुराणम् ॥
दियाभीतः, पुं, (दिवा दिवसे भीतः।) उलूकः। कुसुदाकरः। चौरः। इति मेदिनी। ते, १६७ ॥ (दिवसभीते, त्रि। यथा, कुमारः। १। १२।
“दियाकरादक्षति यो गुहासु खीनं दिवाभीतमिवान्यकारम् ॥”
दियाभीतिः, स्त्री, (दिवा दिवसे भीतिर्भवं यस्य।) पेशकः। इति शब्दरत्नावली ॥
दिवामधिः, पुं, (दिवा दिनस्य मधिरिव।) खर्गः। इति शब्दरत्नावली ॥
दिवामध्यं, स्त्री, (दिवा दिवसस्य मध्यम्।) मध्याह्नः। इति हेमचन्द्रः। २। ५३ ॥
दियाखापा, स्त्री, (दिवा दिवसे खापो निद्रा यस्याः।) बल्लुगला पक्षी। इति राज-निर्घण्टः ॥
दिविः, पुं, (दीयतीति। दिव्य क्रीडायाम् + “इगुपघात् कित् ॥” उणां ४। १। १६। इति इन् स च कित्।) चापपक्षी। इति शब्दमाला ॥
दिविजः, त्रि, (दिवि खर्गं जायते इति। दिवि + जन + डः। “प्राट्टशरतुकादिवां जे ॥” ६। ३। १५। इति सप्तम्या अलुक्।) खर्गीयः। इति संचिप्रसारः ॥
दिविषु, [इ] पुं, (दिवि सीदतीति। इट् + किप्। सप्तम्या अलुक्। यत्त्वच्।) इवः।